

INTEGRATION OF MEDICAL, PSYCHOLOGICAL, AND PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS IN INCLUSIVE EDUCATION

Xalilova Charos Shamsiddin qizi

Teacher-Researcher

charosxalilova41@gmail.com

Abstract

The development of inclusive education in the modern educational system requires ensuring the right of students with special educational needs to receive quality education. The fundamental principle of inclusive education is to ensure the full participation of each child in the educational process, taking into account their individual characteristics, abilities, and needs. Diagnostics is an important scientific and practical tool for identifying students' developmental characteristics, determining their strengths and weaknesses, and developing effective strategies for pedagogical support. This paper discusses the integration of medical, psychological, and pedagogical diagnostics in inclusive education.

Keywords

physiological, neurological, cognitive, visual ability, teacher, primary impairments, individual, development, educational activity.

INKLYUZIV TA'LIMDA TIBBIY, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKANING O'ZARO INTEGRATSIYASI

Xalilova Charos Shamsiddin qizi

Pedagog-tadqiqotchi

charosxalilova41@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning rivojlanishi alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashni talab etmoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyili bolaning individual xususiyatlari, imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda uning ta'lim jarayoniga

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

to‘laonli jalb etilishidan iborat. O‘quvchining rivojlanish xususiyatlarini aniqlash, uning kuchli va zaif tomonlarini belgilash hamda samarali pedagogik yordam strategiyasini ishlab chiqishda diagnostika muhim ilmiy-amaliy vosita hisoblanadi. Mazkur ishda inklyuziv ta’limda tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning o‘zaro integratsiyasi haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: fiziologik, nevrologik, kognitiv, ko‘rish qobiliyati, pedagog, birlamchi nuqsonlar, individual, rivojlanish, ta’lim faoliyati.

Bugungi kunda ta’limning sifati faqat o‘quvchilarning akademik natijalari bilan emas, har bir bolaning individual imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish, uning ta’lim jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlash va ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi bilan ham belgilanmoqda. Ayniqsa, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni umumiy ta’lim muhitiga jalb etish inklyuziv ta’limning muhim vazifasidir.

Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda “har bir bola bir xil ta’lim olishi kerak” degan yondashuv emas, balki “har bir bola o‘z ehtiyojiga mos sharoitda ta’lim olishi kerak” degan tamoyil muhimdir. Chunki o‘quvchilarning rivojlanish darajasi, bilish jarayonlari, sog‘lig‘i, psixologik holati, muloqot imkoniyatlari va o‘quv faoliyatidagi ehtiyojlari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Shu sababli inklyuziv ta’lim tizimida diagnostika alohida ahamiyat kasb etadi. Diagnostika orqali bolaning mavjud holati aniqlanadi, biroq zamonaviy yondashuvda uning vazifasi bundan ancha kengdir. Diagnostika bolaning rivojlanishidagi to‘siqlarni aniqlash bilan bir qatorda, ularni bartaraf etish yoki kompensatsiya qilish imkoniyatlarini belgilashi, ta’lim muhitini moslashtirishga asos yaratishi va individual pedagogik strategiyani ishlab chiqishga xizmat qilishi kerak.

Inklyuziv ta’lim sharoitida diagnostika faqatgina bolaning mavjud nuqson yoki cheklovlarini aniqlash bilan chegaralanmasligi kerak. Aksincha, u bolaning jismoniy va ruhiy holati, bilish jarayonlari, ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ imkoniyatlari,

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

ta’limiy ehtiyojlari va rivojlanish salohiyatini kompleks baholashga yo’naltirilishi lozim. Bunday yondashuv tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning o‘zaro integratsiyasini taqozo etadi.

Tibbiy diagnostika bolaning sog‘lig‘i, jismoniy rivojlanishi, nevrologik va sensor holati hamda ta’lim jarayoniga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan fiziologik omillarni aniqlashga xizmat qiladi. Uning natijalari bolaning individual ta’lim ehtiyojlarini to‘g‘ri belgilash uchun muhim ma’lumot manbai hisoblanadi. Jumladan, eshitish yoki ko‘rish qobiliyatining pasayishi, harakatlanishdagi cheklovlar, nutq apparati bilan bog‘liq muammolar yoki ayrim nevrologik holatlar bolaning dars jarayonidagi faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday vaziyatlarda tibbiy diagnostika natijalari pedagogga ta’lim muhitini moslashtirish, maxsus texnik vositalardan foydalanish va bolaning xavfsiz hamda qulay ta’lim olishini ta’minlash imkonini beradi. Biroq inklyuziv ta’lim nuqtayi nazaridan tibbiy diagnostikaning vazifasi bolani faqat tashxis asosida tasniflash emas. Muhimi, aniqlangan holatning bolaning ta’lim faoliyatiga qanday ta’sir ko‘rsatayotganini tushunishdir. Shuning uchun tibbiy ma’lumotlar psixologik va pedagogik diagnostika natijalari bilan birgalikda tahlil qilinishi zarur.

Psixologik diagnostika bolaning individual-psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratiladi. Unda bolaning intellektual rivojlanishi, diqqat, xotira, tafakkur, idrok, emotsional holat, motivatsiya, shaxslararo munosabatlar va ijtimoiy moslashuv darajasi o‘rganiladi. Inklyuziv ta’limda psixologik diagnostikaning asosiy afzalligi shundaki, u bolaning imkoniyatlarini faqat muammolari orqali emas, uning rivojlanish salohiyati va kuchli tomonlari orqali ham baholashga yordam beradi. O‘quvchining diqqatini uzoq vaqt davomida jamlay olmasligi aniqlangan taqdirda, diagnostika uning qaysi sharoitlarda samaraliroq ishlashi, qanday topshiriqlarga qiziqishi va qaysi metodlar orqali motivatsiyasi oshishini ham ko‘rsatishi mumkin. Psixologik diagnostika natijalari asosida maktab psixologi, pedagog va ota-onalar o‘rtasida hamkorlik yo‘lga qo‘yiladi.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

Bu esa bolaning nafaqat akademik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ham qo‘llab-quvvatlashga imkon beradi.

Pedagogik diagnostika o‘quvchining ta’lim jarayonidagi real imkoniyatlari va o‘zlashtirish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Uning yordamida o‘quvchining bilim, ko‘nikma va kompetensiyalari, topshiriqlarni bajarish sur’ati, mustaqil ishlash qobiliyati, o‘quv motivatsiyasi hamda muayyan fanlarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklari aniqlanadi. Pedagogik diagnostikaning muhim xususiyati shundaki, u bolaning rivojlanishini dinamik tarzda kuzatish imkonini beradi. Inklyuziv ta’limda o‘quvchining boshlang‘ich holatini aniqlashning o‘zi yetarli emas. Uning ta’lim jarayonidagi rivojlanishi muntazam monitoring qilinishi, qo‘llanilayotgan metodlarning samaradorligi baholanishi va zarur hollarda individual ta’lim strategiyasi qayta ko‘rib chiqilishi kerak. Shu sababli pedagogik diagnostika baholashning yakuniy vositasi emas, balki ta’lim jarayonini takomillashtirish mexanizmi sifatida qaralishi lozim.

Tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning integratsiyasi bolaning rivojlanishini kompleks tushunishga imkon beradi. Ushbu uch yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi. Tibbiy diagnostika bolaning **jismoniy va fiziologik holati** haqida ma’lumot bersa, psixologik diagnostika uning **ruhiy, kognitiv va emotsional xususiyatlarini** ochib beradi. Pedagogik diagnostika esa ushbu xususiyatlarning **ta’lim faoliyatida qanday namoyon bo‘layotganini** aniqlaydi.

L.S. Vigotskiy alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni o‘rganishda faqat biologik yoki tibbiy cheklovlarga e’tibor qaratish yetarli emasligini ta’kidlagan. Uning fikricha, bolaning rivojlanishida biologik xususiyatlar bilan bir qatorda ijtimoiy muhit, ta’lim va madaniy vositalar ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Vigotskiyning defektologiyaga oid qarashlarida jismoniy yoki sensor buzilishning bevosita oqibatlaridan ko‘ra, uning ijtimoiy va psixologik oqibatlarini ham hisobga olish zarurligi ko‘rsatiladi.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

Vigotskiy kompensatsiya tushunchasiga alohida e’tibor bergan. Unga ko‘ra, bolaning ayrim funksiyalaridagi cheklovlar ta’lim, ijtimoiy munosabatlar va madaniy vositalar orqali boshqa rivojlanish yo‘llarining faollashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli diagnostika bolaning faqat mavjud nuqsonlarini qayd etuvchi jarayon emas, uning rivojlanish imkoniyatlarini aniqlovchi vosita bo‘lishi kerak. Vigotskiy maxsus ta’limning maqsadlari umumiy ta’lim maqsadlaridan tubdan farq qilmasligi, biroq ularga erishish vositalari individual va maxsus bo‘lishi mumkinligini ta’kidlagan.

Mazkur yondashuv tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning integratsiyasini nazariy jihatdan asoslaydi. Chunki tibbiy diagnostika bolaning organik holatini aniqlasa, psixologik diagnostika ushbu holatning bilish va emotsional jarayonlarga ta’sirini o‘rganadi, pedagogik diagnostika esa mazkur xususiyatlarning o‘quv faoliyatida qanday namoyon bo‘lishini aniqlaydi.

Amerikalik olim Boris Gindis Vigotskiyning maxsus ta’limga oid qarashlarini rivojlantirib, nogironlikni faqat individual-biologik hodisa sifatida emas, ijtimoiy-madaniy rivojlanish jarayoni bilan bog‘liq hodisa sifatida ko‘rib chiqadi. Gindis Vigotskiy konsepsiyasida “birlamchi nuqsonlar” bilan “ikkilamchi nuqsonlar” o‘rtasidagi farq muhim ekanligini ko‘rsatadi. Birlamchi nuqsonlar organik buzilishlar bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkilamchi qiyinchiliklar ko‘pincha bolaning ijtimoiy muhit, ta’lim va muloqot sharoitlari bilan bog‘liq holda shakllanadi. Ushbu fikr inklyuziv ta’lim diagnostikasi uchun juda muhim metodologik xulosani beradi: diagnostika bolaning o‘zidagina muammoni izlamasligi, balki bola va ta’lim muhiti o‘rtasidagi o‘zaro munosabatni ham tahlil qilishi lozim. Eshitishda qiyinchiligi bo‘lgan bolaning darsni o‘zlashtira olmasligini faqat eshitishdagi cheklov bilan izohlash to‘liq ilmiy yondashuv bo‘lmaydi. Bunda o‘qituvchining nutq tezligi, vizual materiallarning mavjudligi, sinfdagi akustik sharoit, kommunikatsiya vositalari va tengdoshlari bilan muloqot imkoniyatlari ham baholanishi kerak.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNDSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

Amaliyotda tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning integratsiyasiga to‘sqinlik qiluvchi ayrim muammolar mavjud. Jumladan, mutaxassislar o‘rtasidagi axborot almashinuvining yetarli emasligi, diagnostik mezonlarning bir xilda qo‘llanmasligi, pedagoglarning maxsus diagnostik kompetensiyalarining cheklanganligi hamda ayrim hollarda tibbiy tashxisga haddan tashqari katta ahamiyat berilishi shular jumlasidandir. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun ta’lim muassasalarida multidisiplinar jamoalar faoliyatini rivojlantirish, pedagog va psixologlarning malakasini oshirish, diagnostik natijalarni tizimli hujjatlashtirish hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Zamonaviy raqamli texnologiyalar diagnostik monitoringni takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron portfoliolar, individual rivojlanish xaritalari va muntazam monitoring vositalari o‘quvchining rivojlanish dinamikasini uzoq muddat davomida kuzatish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, inklyuziv ta’lim samaradorligi ko‘p jihatdan bolaning individual ta’lim ehtiyojlarini qanchalik aniq aniqlash va ularga mos pedagogik yordamni tashkil etishga bog‘liq. Tibbiy, psixologik va pedagogik diagnostikaning alohida-alohida amalga oshirilishi muhim bo‘lsa-da, ularning o‘zaro integratsiyasi yanada to‘liq va obyektiv natijalarni ta’minlaydi. Ushbu ma’lumotlarning yagona tizimda birlashtirilishi individual ta’lim strategiyasini ishlab chiqish, ta’lim muhitini moslashtirish va bolaning ta’limiy hamda ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun mustahkam ilmiy-amaliy asos yaratadi. Inklyuziv ta’limda diagnostikaning asosiy maqsadi bolani “me’yor” bilan taqqoslash yoki uning kamchiliklarini aniqlash emas, uning imkoniyatlarini ochish, mavjud to‘siqlarni kamaytirish va ta’lim olish uchun optimal sharoit yaratishdan iborat. Aynan shu yondashuv inklyuziv ta’limning insonparvar, individual va rivojlantiruvchi mohiyatini ta’minlaydi.

Adabiyotlar.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNDSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

1. Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 5: Основы дефектологии / Л. С. Выготский; под ред. Т. А. Власовой. — Москва: Педагогика, 1983. — 368 с.
2. Выготский, Л. С. Психология развития ребенка / Л. С. Выготский. — Москва: Эксмо, 2004. — 512 с.
3. Гонеев, А. Д. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / А. Д. Гонеев, Н. И. Лифинцева, Н. В. Ялпаева; под ред. В. А. Сластенина. — Москва: Академия, 2002. — 272 с.
4. Забрамная, С. Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей: учебное пособие / С. Д. Забрамная. — Москва: ВЛАДОС, 1995.
5. Инклюзивное образование : методология, практика, технологии / под ред. С. В. Алехиной. — Москва: Московский городской психолого-педагогический университет, 2011. — 244 с.
6. Алехина, С. В. Инклюзивное образование: от политики к практике / С. В. Алехина // Психологическая наука и образование. — 2016. — Т. 21, № 1. — С. 136–145.
7. Gindis, B. Vygotsky’s Vision: Reshaping the Practice of Special Education for the 21st Century / B. Gindis // Remedial and Special Education. — 1999. — Vol. 20, No. 6. — P. 333–340.
8. Shomaxmudova R. Sh. “Maxsus va inklyuziv ta’lim” uslubiy qo‘llanma. Toshkent, - 2011 yil.
9. Qodirova F.U., Pulatova D.A. Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot: darslik. – Chirchiq: Yangi Chirchiq Book, 2022. – 252 b.

